

Welvaart en risico

DRS. A.C. HELFRICH*

Sanering van de openbare financiën, het scheppen van nieuwe werkgelegenheid, het investeren in kansrijke activiteiten en het bevorderen van de buitenlandse handel – dat zijn volgens de auteur de pijlers die het economische herstel in Nederland moeten dragen. Op deze punten dienen we echter geen hoge verwachtingen te koesteren van centralistisch getinte oplossingen, maar moet het komen van de initiatieven van individuele burgers en ondernemingen. Daarbij is het essentieel, aldus de auteur, dat de bereidheid tot het nemen van risico's en het accepteren van onzekerheden toeneemt. Dan kan er meer dynamiek op markten ontstaan en vindt aanpassing aan gewijzigde omstandigheden sneller plaats. Vanuit deze micro-economische benadering dienen overheid en bedrijfsleven een hernieuwde dialoog aan te gaan over de koers die moet worden gevaren om de welvaart op lange termijn te waarborgen.

Voortgang of bijstelling

In de eerste dertig jaar na de tweede wereldoorlog heeft Nederland meer welvaart geproduceerd voor meer mensen dan in de dertig eeuwen ervoor en dat in een land met een zeer internationale, en daardoor kwetsbare economie. Is het „miracle hollandais” van toen verworden tot de „Dutch disease” van nu waardoor we nu leven in een nog redelijk welvarend land dat echter bedreigd wordt door grote vraagstukken zoals hoge werkloosheid, het hoge kostenpeil en een zware openbare schuldenlast?

Het maatschappelijk stelsel dat Nederland welvaart heeft gebracht is gebaseerd op twee ordeningsbeginselen, te weten sturing door de overheid en sturing door de markt. Het samenspel van beide creëerde welvaart, werkgelegenheid, inkomen en winst. Mijn stelling is dat alleen door het wederom kweken van een cultuur van bereidheid tot risico, van acceptatie van de onzekerheden van de toekomst van de markt, samengaan met meer aandacht voor het micro-niveau, de burger en de onderneming, en minder voor de macro-economische sfeer ons land weer op het goede spoor kan zetten.

Van de leider van een Nederlandse onderneming binnen een internationaal bedrijf verwacht U niet een beschouwing over de overheidsfinanciën of over het politiek haalbare van het overheidsbeleid. Daartoe acht ik mij alleen bevoegd in de huiskamer. Wel mag U verwachten enige, tot hoofdzaken beperkte, opmerkingen over de vraag of het thans gevoerde economische en financiële herstel- en saneringsbeleid voortgang dan wel bijstelling behoeft. Onze geïndustrialiseerde en zeer internationale economie loopt vooral op een motor met vier hoofdcilinders: openbare middelen, individuele koopkracht uit arbeidslaan, investeringen en wereldhandel. Het in de *Miljoenennota 1985* uitgestippelde beleid op deze vier aandachtsgebieden wil ik hier gaarne toetsen aan deze vraag.

Openbare taken saneren

De kern van het probleem waarmee de openbare middelen kampen, is de te omvangrijke zogenaamde collectieve sector. Het grote tekort op de overheidsbegroting, ondanks meevallende aardgasbaten en forse ombuigingen, geeft aan dat de patiënt vandaag wellicht minder maar toch nog flink ziek is. Met alle waardering voor een beleid dat orde op zaken poogt te stellen, moet toch worden geconstateerd dat er nog steeds niet bezuinigd wordt, maar omgebogen, d.w.z. *minder meer*. Steeds meer

schulden en dus in de toekomst meer aflossingen en meer rente en in de huidige tijd minder financiële ruimte om de economie te stimuleren. Met een nationale schuld van f. 200 mrd. – bijna f. 15.000 per inwoner – moet het mogelijk zijn aan iedereen duidelijk te maken dat er iets moet gebeuren.

Burgers en bedrijven die zich een dergelijk financieel beleid zouden willen permitteren, worden snel gedwongen de tering naar de nering te zetten. Burgers en bedrijven die in de afgelopen jaren naar verhouding zoveel schuld hadden opgestapeld als de overheid, hebben althans voor een deel reeds een pijnlijk aanpassingsproces moeten ondergaan. Bij de overheid blijft de wendbaarheid veel kleiner te zijn en sommigen menen zelfs dat verder bezuinigen niet goed zou zijn. Is het misschien zo dat in een streven naar *zekere* welvaart voor allen, de risico's en de hoge kosten daarvan vooral zijn verschoven van de burger naar de ondernemingen en de collectieve sector, d.w.z. wij met z'n allen? Is het misschien zo dat de overheidsorganen zo belemmerd zijn geraakt in hun bewegingen dat hun wendbaarheid en slagvaardigheid in het gedrang zijn gekomen? Als dat zo is, wordt het de hoogste tijd geen grote verwachtingen meer te koesteren ten aanzien van centralistisch getinte oplossingen, maar juist meer recht te doen wedervaren aan de individuele situatie van burgers en ondernemingen, waartussen nu eenmaal grote verschillen zullen blijven bestaan. Dat impliceert dat meer aandacht moet bestaan voor de sanering van openbare taken.

Iedere ondernemer, groot of klein, weet dat in een wereld met toenemende onzekerheden en dynamiek zekerheid schijn is. Hij weet dat welvaart, inkomen of winst juist ontstaan door de bereidheid om risico's te nemen met de onzekerheden van de toekomst. In het algemeen kan men de vraag stellen of risicobereidheid en dus wendbaarheid van samenleving, onderneming en individu wel te scheiden zijn. Ik meen van niet. Het is wel begrijpelijk dat individuen in een zich snel veranderende omgeving zoeken naar stabiliteit, maar veelal gaat men daarbij uit van de verkeerde gedachte dat stabiliteit kan worden verkregen door het handhaven van de status quo. Juist het omgekeerde is waar, want de wereld om ons heen verandert wel. Het klinkt wellicht paradoxaal, maar juist gebrek aan risicobereidheid en wendbaarheid leidt uiteindelijk tot instabiliteit en verlies van welvaart, en wendbaarheid tot stabiliteit.

Hoe risicobereid en wendbaar zijn wij vandaag? Enige voor-

* President-directeur van Shell Nederland B.V.

beelden. Het huidige kabinet heeft deregulering in zijn actieprogramma staan en probeert langs vele wegen vele status quo's te doorbreken. De ondernemers merken te weinig van deregulering. Soms lijkt het meer op herregulering, want voor deregulering is een cultuur van risicobereidheid en van accepteren van eigen verantwoordelijkheid nodig en die lijkt nog te weinig aanwezig. De gevestigde orde van de vierde stand lijkt onwrikbaar. Hoe wendbaar is b.v. de organisatie van onze kostbare gezondheidszorg?

Nieuw werk scheppen

Onze arbeidsmarkt functioneert gebrekkig door het teveel spelen op zekerheid. Dienstverlenende arbeid heeft zich uit de markt geprijsd. Dit veroorzaakt extra werkloosheid, alsmede een kostbaar systeem van uitkeringen en van immobiliteit. Die situatie verdraagt zich slecht met de grote schuldenlast en de hoge werkloosheid waaronder onze samenleving zucht.

Nieuw werk vinden voor velen zou prioriteit in het beleid moeten hebben, uit menselijk en zakelijk oogpunt want overcapaciteit is niet productief en kostbaar. Méér werk vinden voor de samenleving is de sleutel tot niet alleen lagere collectieve lasten maar vooral tot méér welvaart. De onofficiële economie, zonder zware premielasten, zonder inflexibele regels en wetten schijnt welig te groeien en dus aan een grote behoefte van de burgers te voldoen. Is het niet de hoogste tijd onze thans ouderwets aandoende systemen grondig te herzien en bij voorbeeld het informele economische systeem dat risicobereid, wendbaar en groeiend is, wat „witter” te maken door het te promoten van een bedreiging van het heden tot een belofte voor de toekomst? Generieke, centralistische aanzetten tot arbeidsverdeling voor iedereen zijn in dit beeld duidelijk contra-productief. Van overheden, ondernemingen en vakverenigingen kan worden verwacht dat zij via creatieve jeugdplannen, stages en leerlingstelsels alsmede via serieus onderzoek naar meer mogelijkheden tot gedifferentieerde beloningsstructuren en arbeids- en bedrijfstijden, snel de werkloosheid, met name van de jeugd, aanpakken en hun kansen op werk in de toekomst vergroten. Voor een duurzame verbetering van werkgelegenheid en welvaartschansen is echter meer nodig: vooral een cultuur die individueel risico en dienstbaarheid weer noodzakelijk acht en beloont, want werk, zelfs matig betaald werk, produceert *meer* motivatie, meer ervaring, meer echte koopkracht en meer kansen voor de toekomst.

Ik constateer dat het politiek de *hoogste* tijd is dit vraagstuk niet langer mondjesmaat maar creatief en slagvaardig aan te pakken, waarbij de noodzaak om de echt zwakkeren in onze samenleving bescherming te bieden niet ter discussie moet worden gesteld.

Investeren in de toekomst

Beide vorige aandachtsgebieden leiden naar het derde: investeringen door overheden, ondernemingen en burgers. Als een „gentleman” die investeert, komt het mij voor dat investeren het vlees en bloed van onze economie is; niet alleen voor kapitaalintensieve ondernemingen als de mijne. Onze onderzoekingen tonen aan dat iedere miljoen gulden aan investeringen circa 17 arbeidsjaren vereist en iedere werker binnen onze bedrijven bijna 3 anderen bezighoudt daarbuiten. Dat vertaalt zich in echt werk en echte koopkracht. Als hoofdcilinder voor de economische groei en vernieuwing verdienen investeringen en het investeringsklimaat dan ook ten minste zoveel aandacht als herverdeling van werk. Ik constateer dat mede door het overheidsbeleid het investeringsklimaat zeer verbeterd is, maar ook dat het investeringspeil van de overheid zelf al jaren stagneert door gebrek aan middelen of gebrek aan politieke mogelijkheden harde keuzen te maken.

Ik vraag me af of werkelijk alle mogelijkheden tot gehele of gedeeltelijke financiering door derden van deze investeringen zijn onderzocht, met name bij institutionele beleggers. Stimulering van b.v. investeringen in de infrastructuur en de vernieuwing van stad en land verdient een hoge prioriteit die thans lijkt te ontbreken. Zo'n beleid zou met name de bouwsector met zijn hoge

werkloosheid hier te lande nieuwe kansen bieden, die in de internationale bouwwereld thans veelal zeer risicovol blijken. De particuliere investeringen zullen toenemen naarmate de vermogensposities van ondernemingen en de economische vooruitzichten verbeteren en het investeringsklimaat als gunstig en bestendig wordt ingeschat.

Met alle waardering voor het toegenomen begrip en de bestendigheid van het overheidsbeleid ten aanzien van de marktsector in het algemeen en het investeringsklimaat in het bijzonder, lijkt thans een duidelijk en vergaand signaal nodig ten aanzien van de noodzakelijke, snellere, verlaging van de arbeidskosten, van de vennootschapsbelasting en van de individuele belastingdruk als stimulerend complement op eerder genoemde wensen. Nederland heeft goed geboerd met de naoorlogse golf van buitenlandse investeringen; thans staan vele nieuwe industriegebieden leeg, maar nieuwe buitenlandse investeringen zijn met een zaklantaarn te zoeken. Het verdient aanbeveling wederom Nederland BV aan te prijzen als investeringsland, ook en vooral in het buitenland.

We zullen dan merken dat Nederland structureel een goed investeringsland is, ook als springplank naar Europa, maar dat overregulering en het spelen op zekerheid te ver gaan en de risico's voor de nationale en buitenlandse investeerder onnodig vergroten. Correctie is dan nodig. En daarmee keer ik terug op mijn hoofdthema: het kweken van een cultuur van bereidheid tot risico, van acceptatie van de onzekerheden van de toekomst en van de markt, van meer aandacht voor het micro-niveau en minder voor het macro-niveau. De eerste taak van een planbureau is niet om intelligent te herproduceren wat men erin stopt, maar om de verantwoordelijke mensen voor het economisch beleid de juiste vragen op essentiële punten te laten stellen en tot keuzen te brengen.

Internationale handel bevorderen

Onze welvaart is geheel verweven met de buitenlandse handel. Wij Nederlanders kunnen ons op vele gebieden wellicht permitteren één stapje vooruit te lopen, maar niet twee. Wij dreigen vandaag twee grote stappen vooruit te zetten met bij voorbeeld generieke arbeidstijdverkorting, met milieuwetgeving, met de collectieve sector, en een grote stap achter te lopen qua risicobereidheid en dynamiek. Daarop moet meer en beter worden gelet.

Protectionisme van landen is ook een gevaar dat de basis van onze van internationale handel afhankelijke welvaart aantast. Alle, vaak min of meer versluierde, beschermende maatregelen doen in wezen afbreuk aan het ondernemersklimaat. De Europese Gemeenschap met meer dan 250 miljoen consumenten heeft bij vrijhandel een economisch potentieel dat in deze moeilijke tijden een nieuwe dimensie kan geven aan groei, creativiteit en risicobereidheid en daarmee aan werkgelegenheid en welvaart. Het is de hoogste tijd dat de betrokken regeringen, die ieder voor zich de nationale problemen nauwelijks aankunnen, aan een vrijere werking van deze markt een hoge prioriteit geven.

Het betaamt ons ondernemers aan deze overheden duidelijk te maken dat we bereid zijn voor tastbare resultaten op het gebied van Europese vrijhandel, onze eigen subsidies en bescherming, groot en klein, duidelijk of versluierd, in te leveren. Ondernemers hier te lande weten dat elders de wil om Europees te denken nog teveel ontbreekt maar duidelijker Nederlandse initiatieven zijn ons inziens meer dan ooit noodzakelijk en gerechtvaardigd en mogen dan ook worden verwacht, zo mogelijk met de hele EG, maar indien onvermijdelijk met althans enkele van onze belangrijkste handelspartners.

Slot

Langzaam economisch herstel op korte termijn, forse ombuigingen en een bestendig overheidsbeleid gebaseerd op zogenaamde smalle politieke marges zijn zeer welkom, maar niet genoeg. Geen enkele economische opleving duurt immers eeuwig en de Nederlandse problemen zijn groot en structureel. De vier hoofdcilinders van onze economie zijn nauw met elkaar verweven en hebben nieuwe impulsen hard nodig. Een aantal aan-

---

dachtsgebieden voor belangrijke bijstellingen van het beleid heb ik genoemd: openbare taken saneren, nieuw werk scheppen, investeren in de toekomst en internationale handel bevorderen.

Ons maatschappelijk stelsel dat welvaart bracht is gebaseerd op twee ordeningsbeginselen, namelijk sturing door overheid en markt. De overheid is buitengewoon verweven geraakt in niet alleen het gehele economische leven maar ook, en vooral, in de besluitvorming binnen de ondernemingen. Daarbij komt dat alle beleidsmaatregelen genomen in vele ministeries in hun samenhang vooral door de burgers en de ondernemingen worden ervaren en derhalve meer en directer in de micro- dan in de macrosfeer. Echter, de consequenties voor coördinatie worden veelal te weinig overwogen bij de overheid en de bestaande sociaal-economische instituten en instellingen. In het bedrijfsleven vin-

den bovendien aanpassingen – ook en vooral organisatorisch – aan veranderde omstandigheden regelmatig plaats. Onze nationale instituten zijn echter blijvertjes.

Vanuit de micro-sfeer dienen dan ook naar mijn overtuiging overheid en bedrijfsleven de maatschappelijke vraagstukken van vandaag als ernstig genoeg te ervaren om nieuwe dialogen aan te gaan in nieuwe structuren. En wel over essentiële doelstellingen en over de koers die daarvoor bestendig moet worden gevaren om onze welvaart op de lange termijn te waarborgen en hiervoor een nationale consensus te krijgen. Voortgang van beleid – ja; bijstelling – heel zeker.

A.C. Helfrich